

Biblioteka
NASLIJEĐE

TIM *press*

Biblioteka
NASLIJEDE

Umberto Eco
MIGRACIJE I NETOLERANCIJA

Naslov izvornika
Migrazioni e intolleranza

© 2019 La nave di Teseo Editore, Milano

© za hrvatsko izdanje:
TIM press d.o.o., Zagreb
Tel.: 01 611 97 13; Faks: 01 611 97 14;
E-mail: tim.press@tim-press.hr
www.tim-press.hr

Sva prava pridržana.

ISBN 978-953-8075-69-8

Umberto Eco

Migracije i netolerancija

S talijanskoga preveo i pogovor napisao
Damir Grubiša

Zagreb, 2020.

Sadržaj

Bilješka	7
Migracije trećeg milenija	11
Netolerancija	19
Novi ugovor iz Nijmegena	27
Iskustva recipročne antropologije	33
Pogovor (Damir Grubiša)	
<i>Poliedrični intelektualac Umberto Eco</i>	41

Bilješka

Migracije i netolerancija mala je zbirka napisa i istupa Umberta Eca. Neki od njih potječu od prije više od dvadeset godina, što je jasno već od prvoga retka. No oni nas pozivaju, s još uvijek valjanim i učinkovitim rasuđivanjima, da razmišljamo i o danas aktualnim i važnim temama.

Prvi tekst dio je predavanja održanog u siječnju 1997. prilikom otvaranja skupa o perspektivama trećeg milenija, u organizaciji općine Valencia. Drugi tekst donosi prijevod i prilagođeni tekst uvoda izgovorenog na Međunarodnom forumu o netoleranciji, što ga je 1997. u Parizu organizirala Académie Universelle des Cultures. Treći tekst sažetak je govora održanog 2012. na Sveučilištu u Nijmegenu, u Nizozemskoj, mjestu gdje je 1678. godine potpisan prvi europski mirovni ugovor. Četvrti je uvod u antologiju tekstova o recipročnoj antropologiji udruge Transcultura, objavljen 2011. u Francuskoj.

Prva dva teksta bila su uključena u knjigu *Pet moralnih zapisa* 1977. godine i već tamo ih je Eco definirao kao kolaž, a ostali u Italiji nisu

---

---

je što će u sljedećem mileniju (kako nisam prorok, ne mogu precizirati datum) Europa biti višerasni kontinent, ili, ako želite, „obojeni“. Ako vam se to sviđa, bit će tako; ako vam se to ne sviđa, i dalje će biti tako.

Ovo suočavanje (ili sukob) kultura mogao bi imati krvave ishode i uvjeren sam da će ih u određenoj mjeri i imati, bit će ih nemoguće eliminirati i trajat će dugo. Ali, rasisti bi morali i sami biti (u teoriji) jedna izumiruća rasa. Postojao je tako jedan rimski patricij koji nije mogao otpjeti da su i Gali postali *cives romani*, ili Sarmati, ili Židovi kao Sveti Pavao, i da bi se na carsko prijestolje mogao uspeti jedan Afrikanac, što se na kraju i dogodilo. Tog smo patricija zaboravili, povijest ga je porazila i prepuštala zaboravu. Rimaska civilizacija bila je civilizacija mješanaca. Rasisti će reći da se ona baš zbog toga raspala, ali je za to bilo potrebno petsto godina – čini mi se dovoljno vremena da isplaniramo budućnost.

Netolerancija

Obično se smatra da su pojmovi fundamentalizam i integralizam usko povezani i dva najočitija oblika netolerancije. Konzultiram li dva izvrsna izvora kao što su *Le Petit Robert* i *Dictionnaire Historique de la Langue Française*, u odrednici „fundamentalizam“ naći ću izravno upućivanje na integralizam: što nas, pak, nagoni na pomisao da su svi fundamentalizmi integralistički i obrnuto.

Kad bi to bilo istinito, ne bi iz toga proizlazilo da su svi netolerantni fundamentalisti ujedno i integralisti. Čak i kad se danas susrećemo s različitim oblicima fundamentalizma i kad su primjeri integralizma posvuda vidljivi, problem netolerancije još je dublji i opasniji.

U povijesnom smislu, „fundamentalizam“ je hermeneutičko načelo, povezano s interpretacijama jedne svete knjige. Zapadni, moderni fundamentalizam rađa se u protestantskim ambijentima Sjedinjenih Država u XIX. stoljeću i karakterizira ga odluka da se Sveto pismo tumači doslovno, posebno kad je riječ o pojmovima

---

---

kozmiologije čiju je istinitost onodobna znanost, čini se, dovodila u pitanje. Iz toga proizlazi često netolerantno odbijanje svake alegorijske interpretacije i posebno svakog oblika obrazovanja koji bi pokušao potkopati pouzdanost biblijskog teksta, kao što se to događalo s pobjedničkim darvinizmom.

Taj oblik fundamentalističke doslovnosti potječe još iz antike, i već se kod crkvenih otaca razvila rasprava među zagovornicima doslovne riječi i braniteljima jedne mekše hermeneutike, poput one svetog Augustina. Ali u modernom svijetu stroži fundamentalizam nije mogao ne biti protestantski, jer da bi se moglo biti fundamentalistima treba pretpostaviti da je istina dana tumačenjem Biblije. U katoličkom okruženju međutim autoritet Crkve je taj koji jamči interpretaciju i stoga ekvivalent protestantskog fundamentalizma pretpostavlja, ako ga ima, jedan oblik tradicionalizma. Propustit ću na ovom mjestu razmatranje (i ostavljam ga stručnjacima) o prirodi muslimanskog i hebrejskog fundamentalizma.

Je li fundamentalizam nužno netolerantan? On to jest na hermeneutičkom planu, ali ne nužno na onom političkom. Možemo zamisliti jednu fundamentalističku sektu koja pretpostavlja da će njezini izabranici imati privilegiju ispravnog tumačenja Svetog pisma, bez da, između ostalog, zagovara bilo kakvu formu prozelitizma i

---

Novoga svijeta napisali, pripovijedajući kako su doživjeli prve Europljane, tako da, jednako tako, tek odnedavna možemo čitati zapise o križarskim ratovima sa stajališta muslimana.

Inicijalni projekt Transculture imao je za cilj izgraditi mrežu alternativnih stajališta. Naravno, cilj nije bio na zapad dovesti „plemenitog divljaka“, bez ikakva znanja o svijetu u koji dolazi. Ostavljajući po strani činjenicu da u jednoj globaliziranoj kulturi „plemeniti divljak“ više ne postoji, u svakom slučaju, čak i pretpostavljajući da se može još ponekoga pronaći u kakvom skrivenom kutku savane i dovesti ga na zapad, ovaj ne bi bio u stanju odmah nam opisati jedno različito društvo, jer bi nam njegova vizija uvijek stigla posredovana kroz interpretacijski filter zapadnog antropologa. U svakom slučaju, ne-europski istraživači koje smo ugostili u Bologni bili su ljudi iz sfere kulture.

Neki od njih bili su sveučilišni akademici visoke razine, ali i Diawné Diamanka, koji se pojavljivao u tradicionalnoj odjeći i praktički je govorio samo svojim jezikom, imao je, utoliko što je bio usmeni pripovjedač, „novinar“ i „povjesničar“ svojeg naroda, važnu društvenu intelektualnu ulogu.

S jedne strane bili su to obrazovani ljudi koji su se prvi put našli na zapadu i koji su dakle imali svježinu i psihološko djevičanstvo nekoga

---

---

tko otkriva nepoznatu zemlju; s druge strane mogli su promatrati i iskazati svoje reakcije u odnosu na zemlju domaćina, koja nam je njihovo iskustvo učinila dostupnim.

Konačno, zato što su to bili građani svijeta kojemu nisu nepoznati ni tisak, ni kino, ni televizija, bili su upoznati s onim aspektima stvarnosti koji sačinjavaju zapadni svijet, onako kako bi bilo tko od nas tko prvi put otputuje u Mali znao više ili manje što može očekivati, jer je nešto o tome pročitao ili vidio. Ako već moramo potražiti ono što, na jedan ili drugi način, u nama otkriva razlike, i to značajne, s onu stranu zajedničkih crta koje nas vode k općim značajkama ljudskog roda, neće nam biti strana udaljenost jednog „distaniranog pogleda“ koja će nam omogućiti da tomu pristupimo, već prije svega razumna bliskost u odnosu na objekt promatranja. Drevni putnik koji je otkrivao ljude monstruoznog izgleda i nepoznatih običaja nije otkrivao njihovu različitost, već čudnovatost. Čudnovatost nas opčinjava, ne plaši nas. Nitko, bar ne u Europi, ne osjeća odbojnost prema australskim Aboridžinima. Nitko nikad nije pokazivao rasističke osjećaje prema Eskimima. Rasizam, koji je patološki oblik jedne prirodne reakcije u prisutnosti različitosti, rađa se iz bliskosti s nekim koji je gotovo jednak nama s onu stranu nekog detalja. Rasizam se rađa iz jednog „skoro“ i napreduje na tome „skoro jednakom“.

---

ratovima. Eco će, potaknut intelektualnom radozna-
lošću, čak eksperimentirati i s idejom stvaranja jed-
nog novog, ujedinjavajućeg jezika poput esperanta
koji bi opet povezao Europu bar na jezičnom planu,
omogućujući nesmetanu komunikaciju bez posred-
nika prevodilaca. U eseju o ugovoru iz Nijmegena,
napisanom 2012. godine, zapravo skraćenom go-
voru povodom obljetnice serije mirovnih ugovora
utvrđenih pregovorima i potpisima u Nijmegenu, u
Nizozemskoj, Eco govori o primarnom cilju europske
integracije, o miru i o značenju ove temeljne vrijed-
nosti u ljudskom životu. Nijmegenski ugovori (Eco
ih spominje u jednini, iako ih je bilo više, a nisu ni
rezultirali trajnim mirom, ali ćemo ih pamtili po
preludiju *Te Deumu* Marc-Antoinea Charpentiera,
danas ugrađenog u popularnu eurovizijsku špicu
koja najavljuje natjecanje za europsku pjesmu godi-
ne) ovdje su prikazani kao jedan od prvih primjera
europske suradnje i dogovora i mogu se, Eco tako
misli, smatrati ključnim događajem u europskoj po-
vijesti. Od 1945. naovamo Europljani više ne pucaju
jedni na druge (iako su ratovi u bivšoj Jugoslaviji
tragični demantiji te tvrdnje) i bez obzira na razlike,
lokalni kolorit i specifičnosti, bar na razini najobra-
zovanijih Europljana postoji svijest o toj europskoj
koine koja generira osjećaj zajedničke pripadnosti
i kulture.

Unatoč tomu Eco je svjestan da Europa još uvijek
proživljava ratove, mržnju i netoleranciju unutar
svojih granica, a dominantni oblik rata u koji su

Europljani uvučeni je rat protiv onih koji se smatraju ne-Europljanima, a koje u njegovoj Italiji nazivaju *extra-comunitari*, ekstrakomunitarci – oni izvan Europske unije. Taj osjećaj proizlazi iz netolerancije prema različitostima, iz rasizma i ponovno rastućeg antisemitizma, što je i lajtmotiv Ecovog angažmana kao javnog intelektualca. Istovremeno, Eco propituje i granice tolerancije, na tragu Thomasa Manna koji kaže da tolerancija postaje zločin kada se primijeni na zlo, jer se zlo ne može i ne smije tolerirati. Doista, postoje običaji, ideje i ponašanja koji moraju ostati *intolerabilni*. Stoga se mora, u kontekstu stalne borbe protiv netolerancije, moći razlikovati između onoga što se može tolerirati i onoga što je intolerabilno. Ili, kao što kaže Karl Popper, moramo se izboriti u ime tolerancije na pravo da ne toleriramo netolerantne. No to je problem i primjene razboritosti, uporabe razuma i sposobnosti procjenjivanja između djela koja proizlaze iz vrline i onih koja proizlaze iz poroka. Eco ovu svoju eurofilsku parabolu zaključuje apelom, u okviru potrage za rješenjem fundamentalnog problema ostvarenja jednog novog europskog mira, za suočavanje s izazovom sveprisutnog rata – protiv rasizma i njegovih mnogostrukih reinkarnacija, pa se zato zalaže, figurativno, za jedan novi ugovor iz Nijmegena, po uzoru na onaj iz prošlosti. Ecov europeizam je inkluzivan, jer smatra da je Europa profitirala iz susreta s drugim civilizacijama, pa čak i kada ih je krenula uništavati nametanjem svoje kulturne paradigme.